

CITESOVÉ EVERGREENY

Zaostřeno na Čínu

**SBORNÍK Z 10. ROČNÍKU SEMINÁŘE K PROBLEMATICE
CITES**

Bohuslavice, 19. a 20. června 2019

ORGANIZÁTOR SEMINÁŘE:

AOPK ČR, oddělení mezinárodní spolupráce

MÍSTO KONÁNÍ:

Penzion Hospodářský dvůr Bohuslavice, Bohuslavice 10, 588 56 Telč

DATUM KONÁNÍ:

19. a 20. června 2019

Seminář „CITESové evergreeny“ je každoročně organizován Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR (vědecký orgán CITES) za účelem řešení dlouhodobě diskutovaných témat v oblasti Úmluvy o mezinárodním obchodu s volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami (CITES) v rámci širší odborné veřejnosti.

POŘADATELÉ:

Ing. Silvie Ucová

RNDr. Jan Plesník, CSc.

Mgr. Barbora Kaminiecká

Mgr. & Ing. Jakub Makal

Ing. Patricie Čechová

a členové Odborné skupiny pro CITES při AOPK ČR

FINANČNÍ ZAJIŠTĚNÍ:

Ministerstvo životního prostředí

Ministerstvo životního prostředí
České republiky

ÚVOD

Jubilejní desátý ročník semináře CITESové evergreeny k problematice CITES byl věnován Číně ve spojení s ochranou přírody. Čína je dnes bezesporu klíčovým hráčem na poli obchodu s ohroženými druhy. Zájem o produkty ze zvířat a rostlin ovlivňuje zásadním způsobem jejich populace v celé Asii a významně také na dalších kontinentech. Ekonomické zájmy nejlidnatější země světa mění přístup k přírodním zdrojům zejména v rozvojových zemích. Poptávka po přírodních komoditách dnes decimuje populace luskounů, úhořů, slonů, nosorožců a řady dalších druhů.

V úvodních příspěvcích představili zástupci Agentury ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK ČR) geopolitické, sociálně-ekonomické a enviromentální zákonitosti v Číně a to také v souvislosti s výraznou proměnou této země v poměrně krátkém čase. Byly představeny také dovážené a vyvážené vybrané taxony ohrožených druhů zvířat se zaměřením na obchod mezi Čínou a ČR. Ze strany Ministerstva životního prostředí (MŽP) zazněl příspěvek o narůstajících aktivitách Číny v jiných mezinárodních úmluvách v oblasti ochrany přírody a jejím zájmu být také na tomto poli jednou z vůdčích zemí. Česká inspekce životního prostředí (ČIŽP) prezentovala letošní záchyt úhořího monté a současně účastníky semináře zasvětila do spletitého, a za současné situace neudržitelného, chovu úhořů na asijských komerčních farmách. Tématem, které na semináři nemohlo chybět, byla také známá problematika čínských tygřích farem.

Zoologové ze zoologických zahrad zastoupených v Unii českých a slovenských zoo (UCSZOO) představili chovy ohrožených druhů – nosorožců a velemloků v nejlidnatější zemi světa. Terénní pracovníci zoo, zástupce České koalice pro ochranu biodiverzity (CCBC) a ČIŽP pak ve svých příspěvcích upoutali pozornost svými vlastními poznatky (a fotografiemi) z řady zemí jak v samotné Asii, tak v Africe, kde mají čínské komunity nemalý (někdy dokonce zásadní) vliv na místní ekonomiku hospodaření s přírodními zdroji.

Využití zvířat v čínském zábavním průmyslu se věnoval zástupce nevládní organizace Svoboda zvířat a o celkovém vztahu Číňanů k živé přírodě pohovořil filozof a biolog z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.

Semináře se zúčastnilo celkem 53 posluchačů z řad státní správy v oblasti CITES (AOPK ČR, ČIŽP, MŽP), pracovníků zoologických zahrad v rámci UCSZOO a dalších odborníků.

Ve sborníku jsou uvedeny zaslané abstrakty k jednotlivým přednáškám v takovém pořadí, jaké je uvedeno v programu semináře.

ZAOSTŘENO NA ČÍNU

Pořádá:	Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Vědecký orgán CITES kontakt: +420 724 177 677, silvie.ucova@nature.cz
Datum:	19. 6. – 20. 6. 2019
Místo konání:	Penzion Hospodářský dvůr, Bohuslavice u Telče
Začátek semináře:	19. 6. ve 13:30 hod.
Konec semináře:	20. 6. ve 13:00 hod.

středa 19. 6.

PROGRAM

- 12:00 – 13:30** registrace (v Ptačím domě), ubytování, oběd (v restauraci)
- 13:30 – 14:00** **Čína jako dovozce a vývozce exemplářů CITES**, Silvie Ucová (AOPK ČR)
Prezentace krátce představí nejvíce dovážené a vyvážené druhy, více se zaměří na transakce s Českou republikou.
- 14:00 – 14:20** **Čína včera, dnes a zítra**, Jan Plesník (AOPK ČR)
Geopolitické, sociálně-ekonomické a environmentální zákonitosti v Číně – minulost, současnost a budoucnost, význam Číny pro mezinárodní obchod se slony, nosorožci, tygry, luskouny a sajkou.
- 14:20 – 14:30** **Probuzená Čína**, Jiří Mach (MŽP)
Krátký příspěvek o roli Číny v jiných mezinárodních úmluvách v oblasti ochrany přírody, zejména CBD.
- 14:30 – 15:00** **Obchod s monté úhoře říčního (*Anguilla anguilla*) a role asijských zemí**, Zdeněk Novák (ČIŽP), Jakub Makal (AOPK ČR)
V posledních letech přibývá záchytů nelegálně vyváženého úhořího monté z Evropy (včetně České republiky) do Asie. Tento fenomén v současnosti výrazně přispívá ke kritickému stavu populace tohoto druhu ve volné přírodě. Přednáška shrne tuto problematiku, popíše důvody nelegálního vývozu do Asie a naznačí aktuální trendy.
- 15:00 – 15:15** **TCM – soumrak tygrů**, Dominika Formanová a Markéta Swiacká (ČIŽP)
Čínské tygří farmy: znamenají pro tygry záchranu nebo smrt? Tygří safari v JAR: jenom zvrácené povražení pro lovce? A co na to lvi?
- 15:15 – 15:45** přestávka na občerstvení
- 15:45 – 16:00** **Zachrání Čína nosorožce?**, Pavel Moucha (ZOO Dvůr Králové)
Kříze bytí velkých savců na Zemi vrcholí. V centru zájmu jsou určitě nosorožci a jejich rohovina, bezcenná surovina vyvažovaná zlatem. Přednáška představí jednu z možných cest, jak nosorožcům pomoci přežít.

16:00 – 16:30 **Velemlok čínský: minulost, současný stav a perspektivy**, Ivan Reháček (ZOO Praha)
Velemlok čínský se v přírodě dostal na okraj úplného vymření. Navzdory skutečnosti, že je v Číně zákonem chráněn a jeho původní výskyt zabezpečuje příslušná územní ochrana. Předložený příspěvek se zabývá příčinami této situace, současným stavem velemloka čínského, úsilím zvrátit katastrofální situaci autochtonních populací a perspektivami velemloků do budoucna.

16:30 – 17:00 **Zvířata v čínském zábavním průmyslu**, David Gardáš (Svoboda zvířat)
Prezentace představí různorodé formy exploatace zvířat pro zábavu v Číně. Důraz bude kladen především na citesové druhy využívané v cirkusech, zoo, vodních světech a dalších institucích.

17:00 – 18:00 **Vztah Číňanů k živé přírodě**, Stanislav Komárek (PřF UK)
Čím se vlastně podobá a čím se liší čínský vztah k jednotlivým živým přírodninám od toho evropského? Není pochyb, že Číňané rostliny, zvířata, kameny i krajiny odedávna reflektují a mají k nim silnou citovou vazbu – jak pochopíme jednu z nejstarších civilizací naší planety?

18:00 – 19:00 diskuze

19:00 – 21:00 večere formou rautu (v Ptačím domě)

čtvrtek 20. 6.

07:30 – 08:30 snídaně

08:30 – 09:30 **Luskouni, ilegální obchod a jejich využití v tradiční čínské medicíně**, Markéta Swiacká (ČIŽP)
Prezentace se zaměří nejen na představení luskounů, v současnosti nejvíce pašované skupiny savců na světě, a jejich použití v tradiční medicíně, ale rovněž i na autorčin výzkum prováděný v Republice Kongo a vliv místní čínské komunity na populace luskounů nacházející se v Africe.

09:30 – 10:15 **Asie v Africe**, Arthur F. Sniegon (CCBC)
Role čínských a jiných dálněvýchodních firem a jednotlivců v ilegálním obchodu s chráněnými druhy. Zkušenosti ze Střední Afriky a konkrétní případy z terénu.

10:15 – 10:45 přestávka na občerstvení

10:45 – 11:45 **Budoucnost přírody v čínských rukou**, Stanislav Lhota (ZOO Ústí n/L)
Čínské etnikum již dnes v ochraně přírody sehrává klíčovou roli – jak pozitivní, tak i negativní, a to jak v samotné Číně, tak i v řadě dalších zemí. Tato role Číny a Číňanů bude do budoucna ještě více posilovat. Podepisují se na tom pevné tisícileté tradice, početní převaha, silná a nadále sílící ekonomika i socialistické státní zřízení. Ale současně s tím, jak čínský vliv celosvětově sílí, začínají se na environmentálním uvažování nejpočetnějšího světového etnika projevat i západní vlivy.

11:45 – 12:30 **Čínská stopa v Indonésii**, Tomáš Ouhel (ZOO Liberec)
Krátké představení obrovského pohybu zvířat a jejich částí mezi Indonésií a Čínou, letošní uzavření největšího Bornejského trhu se želvovinou z kriticky ohrožených karet pravých (tato želvovina byla exportována převážně do Číny), plán na uzavření a reálnou kriminalizaci želvoviny v celé Indonésii 2019–2021, Číňany vlastněná největší zoo v Indonésii čelí podezření z odchyty delfínů na zakázku a praní odchytnutých zvířat (tato kauza zasáhne i evropské zoo).

12:30 – 13:00 diskuze, ukončení semináře

Čína jako dovozce a vývozce exemplářů CITES

SILVIE UCOVÁ

oddělení mezinárodní spolupráce, AOPK ČR

Úvodní prezentace semináře krátce představila dovoz a vývoz Číny během posledních deseti let, který byl zaměřen na živé jedince vybraných taxonů (primáti, kočkovití, papoušci, plazi, sloni) za komerčními účely (nikoliv tedy transakce v rámci zoo apod.). Zvláštní pozornost byla věnována transakcím mezi Čínou a ČR. Data byla čerpána z CITES Trade Database (<https://trade.cites.org/>) – databáze spravovaná organizací UNEP-WCMC (World Conservation Monitoring Centre), kde je možné získat ucelená data o obchodu se živými i neživými exempláři CITES mezi smluvními stranami Úmluvy. (Ke zpracování údajů o obchodu a dosažení opravdu reálných čísel je nutné postupovat podle doporučení práce s databází a podezřelé údaje raději ověřovat.) Ze zjištěných dat o dovozu a vývozu vybraných taxonů je zcela zřejmé, že Čína se jednoznačně řadí mezi „spotřebitelský“ stát chráněných živočichů.

Čína včera, dnes a zítra

JAN PLESNÍK

oddělení mezinárodní spolupráce, AOPK ČR

Čína se z historicky unikátní a kulturně vyspělé, ale hospodářsky velmi zaostalé země od r. 1979, kdy byla zahájena rozsáhlá reforma tamější ekonomiky, proměnila v průmyslovou velmoc. Od roku 2010 představuje, pokud jde o nominální hrubý domácí produkt (HDP), druhou největší ekonomiku světa: v současnosti vytváří 20 % globálního HDP. Podle parity kupní síly se Čína již v r. 2014 stala hospodářsky nejsilnějším státem vůbec. Jestliže ale vezmeme v úvahu HDP/obyvatele/rok, potom zaujímá 70. místo ze 194 nezávislých zemí a zůstává v tomto ohledu slabě pod celosvětovým průměrem.

Již dnes hraje Čína klíčovou roli v mezinárodním obchodě s ohroženými druhy a dalšími taxony planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů a výrobky z nich (slonovina, nosorožčí rohy, jednotlivé části tygřího těla, šupiny a zárodky luskounů nebo rohy sajgy). S rostoucí kupní silou čínské střední třídy, která nyní čítá 250 milionů obyvatel, se dá předpokládat, že uvedené obchodování ještě více zintenzivní a nabyde většího rozsahu, pokud se nepodaří výrazně snížit poptávku po fauně a floře a produktech z nich. Podle názoru odborníků souvisí pokles počtu ilegálně zabitých slonů afrických zaznamenaný v r. 2017 spíše se zákazem vnitrostátního obchodu s kly afrických chobotnatců a zpomalením růstu čínské ekonomiky než s protipytláckými opatřeními v subsaharské Africe.

Probuzená Čína

JIRÍ MACH

oddělení mezinárodních úmluv, MŽP

Čína je smluvní stranou významných mezinárodních smluv v ochraně životního prostředí, v oblasti ochrany biodiverzity je pak Čína smluvní stranou všech klíčových smluv a dohod s výjimkou Bonnské úmluvy o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů. V těch mezinárodních smlouvách, kde nejsou Spojené státy americké smluvní stranou (např. Úmluva o biologické rozmanitosti), začíná Čína v posledních letech uplatňovat svůj vliv odpovídající globální ekonomické velmoci. Je to způsobeno jednak tím, že je Čína v těchto úmlouvách plátcem nejvyšších příspěvků, čili se zajímá o efektivitu využití vložených prostředků, hlavně ale tím, že Čína se snaží prakticky ve všech agendách iniciativně převzít vůdčí roli a demonstrovat světu pokrok a plnění závazků na národní úrovni. V předchozích letech hostila Čína mnoho zasedání konferencí smluvních stran a v příštím roce bude hostit klíčové zasedání konference OSN k biodiverzitě, čím vyzdvihuje a posiluje svoji pozici klíčového hráče. Plnění mezinárodních závazků např. v podobě vymezení dostatečné rozlohy pro chráněná území, snížení emisí skleníkových plynů na národní úrovni aj., sebou ale může přinést i jisté negativní vlivy v globálním měřítku, které lze ilustrovat např. na aktuálním omezení těžby dřeva v Číně, přičemž stále rostoucí poptávka je nahrazena přesunem těžby do zahraničí, která je často mnohem hůře kontrolovatelná a ve výsledku má svým rozsahem a intenzitou z hlediska globální biodiverzity větší negativní vliv než původní produkce v rámci Číny. Ve vztahu k mezinárodní ochraně biodiverzity a novému strategickému rámci pro její ochranu se ukáže naplno až během příštího roku, jakou roli se Čína v této oblasti rozhodla sehrát.

Obchod s monté úhoře říčního (*Anguilla anguilla*) a role asijských zemí

ZDENĚK NOVÁK¹, JAKUB MAKAL²

oddělení mezinárodní ochrany biodiverzity a CITES, ČIŽP (1)

oddělení mezinárodní spolupráce, AOPK ČR (2)

Úhoři (mezi nimi rovněž evropský druh úhoř říční – *Anguilla anguilla*) patří k tradičně hojně komerčně využívaným druhům ryb. V současnosti zajišťuje produkci úhořího masa chov v akvakulturách, a to více než z 90 %. Dominantní roli v této oblasti hraje Čína, jejíž produkce pokrývá 85 % veškerého celosvětově ročně zkonsumovaného úhořího masa. Čína byla v posledních 15 letech největším světovým vývozcem úhořů a produktů z nich. Z dostupných dat z posledních let je patrné, že zároveň roste význam Číny jakožto země, ve které je úhoří maso konzumováno (podle některých zdrojů dokonce Čína v množství

ročně zkonsumovaného masa předstihla Japonsko, které je tradičně považováno za hlavní konzumentskou zemi).

Je třeba zdůraznit, že chov na farmách je zcela závislý na přísunu živých mladých úhořů (úhoří monté) z volné přírody, neboť úhoře se dosud nepodařilo ve větším, komerčně významném, množství uměle odchovat. S tím, jak každoročně klesá úlovek monté v Asii tradičně využívaného úhoře japonského (*Anguilla japonica*), roste poptávka po monté jiných druhů úhořů (včetně úhoře říčního). To způsobilo navýšení počtu vyvážených úhořů říčních z Evropy mající zásadní vliv na jeho úbytek v evropských řekách. Důsledkem bylo v roce 2009 zařazení tohoto druhu do přílohy II/B CITES a v následujícím roce pak celkový zákaz jeho vývozu z EU. Od té doby jsou v Evropě registrovány pokusy o nelegální vývoz této velmi ceněné komodity, o čemž svědčí množící se případy záchytů pašovaného monté úhoře říčního na evropských letištích. Organizované skupiny využívají kurýry vezoucí obvykle 3 velká zavazadla plná sáčků obsahujících zchlazené monté v malém množství vody, která se snaží co nejrychleji dopravit do nádrže v cílové destinaci. Pokud transport proběhne do 48 hodin, je mortalita úhořů minimální. Začátkem ledna 2019 se povedlo zachytit kurýra pašujícího monté přes pražské Letiště Václava Havla do Vietnamu. Způsob balení a další okolnosti přesně odpovídaly dalším evropským záchytům. Úhoři byli zabaveni a po dokrmení do vhodné velikosti byli na jaře v počtu téměř 20 tisíc jedinců vypuštěni na několika místech do Odry a Opavy.

Kromě nelegálního nakládání v podobě nadměrného lovu monté ohrožuje úhoře říčního kvůli jeho specifickému životnímu cyklu především neprostupnost toků pro migraci, znečištění vody a ztráta lokalit. Pokud tyto problémy nevyřešíme, může se stát, že úhoř z našich řek zcela zmizí.

TCM – soumrak tygrů

DOMINIKA FORMANOVÁ, MARKÉTA SWIACKÁ

oddělení mezinárodní ochrany biodiverzity a CITES, ČIŽP

Produkty z tygra jsou významnou součástí tradiční čínské medicíny. Stále častěji se však používají nejen jako léčivo ale zejména jako luxusní produkt symbolizující moc a bohatství svého uživatele. Zdrojem těchto produktů jsou kromě volně žijících tygrů i tygři z farmových chovů. Vzhledem k okolnostem chovu tygrů a obchodu s nimi, jsou tyto farmy pro tygří populace spíše hrozbou než záchranou. Ačkoli je obchod s tygřími produkty nelegální, jeho objem je stále obrovský. V posledních letech jsou tygří farmy zakládány i v Africe a v obchodu s tygry se objevují nové trendy komerčního využívání uměle odchovaných mláďat, farmových tygrů jako lovných zvířat a lvů jako snadněji dostupné tygří náhražky.

Zachrání Čína nosorožce?

PAVEL MOUCHA

Safari Park Dvůr Králové

Nosorožci, charizmatická a všeobecně známá zvířata, která mají tu smůlu, že jim na hlavě roste jeden nebo dva rohy. Rohy, které nemají v medicíně žádné využití, si vysoce cení tradiční asijské léčebné postupy. Cení si ho tak, že stojí pytlákům za to, nasazovat životy při získávání rohů odstřelem chráněných zvířat. Díky pytlákům a díky další lidské činnosti (devastace původních biotopů), byli již některé poddruhy nosorožců vyhubeni – nosorožec dvourohý severozápadní (*Diceros bicornis longipes*), nosorožec sumaterský severní (*Dicerorhinus sumatrensis lasiotis*) a nosorožec jávský vietnamský (*Rhinoceros sondaicus annamiticus*) a jiné stojí doslova nad propastí – nosorožec tuponosý severní (*Ceratotherium simum cottoni*) a nosorožec sumaterský východní (*Dicerorhinus sumatrensis harrisoni*). Díky intenzivní ochranářské péči především v jižní Africe, stavy nosorožců tuponosých i dvourohých postupně rostou na současných asi 20 000 tuponosých a 5 500 černých. Rovněž populace indických nosorožců v NP Indie a Nepálu vzrostla na dnešních 3 500 ks. Zároveň rostou i náklady na jejich ochranu proti pytlákům. Sdružení soukromých chovatelů nosorožců, kterých je v JAR asi 300, uvádí roční náklady na ochranu jednoho nosorožce v roce 2017 více jak 42 000 Kč. Především díky tlaku soukromých chovatelů uvolnila vláda JAR v roce 2017 obchod s nosorožci a jejich rohy. Na aukci v roce 2018 se průměrná cena 1 kg rohu cena pohybovala kole 82 000 Kč. Mladá zvířata bylo možné nakoupit v ceně 170 000 Kč za samce a 800 000 Kč za mladou březí samici. Někteří obchodníci se zvířaty mají nosorožce stále ve své nabídce. Dnešní ochranářské aktivity se především zaměřují na záchranu nejohroženějších druhů, nosorožce jávského (*Rhinoceros sondaicus*) a nosorožce sumaterského (*Dicerorhinus sumatrensis*). První z nich žije v počtu asi 67 ks pouze v NP Ujung Kulon na západě Jávy. Populace je stabilní, ale oblast je mimořádně vulkanicky aktivní a může být kdykoliv zničena. Dalším problémem rezervace je postupná změna vegetace, kdy se rozšiřuje palma cukrová na úkor vegetace vhodné pro nosorožce. Druhý druh žije na ostrově Sumatra, sice v počtu asi 80 zvířat, ale na deseti lokalitách, které spolu nekomunikují. O záchranu se především starají dvě chovná centra.

Cesty, ať již přímé nebo nepřímé, a jejich pohnutky, vedoucí k záchraně nosorožců, jsou různé. Na prvním místě je eliminace rizik (potlačení pytláctví, snížení konkurenčních stád domácích zvířat), záchranný chov v zoo a v rezervacích, zakládání menších populací mimo míst původního výskytu až po legalizaci obchodu s rohovinou. Střetávají se zde zájmy čistě ochranářské se zájmy komerčními.

Můžeme se jen domnívat, že převážně komerční pohnutky vedly čínského podnikatele k importu 150 nosorožců tuponosých a k vybudování chovného zařízení v jižní Číně poblíž města Kchun-ming. Velké území je rozděleno

na 12 prostorných výběhů, v každém je skupina asi 12 zvířat s převahou samic. Každý výběh má vlastní stáj kde nosorožci nocují v zimním období. Klimaticky je oblast podobná podmínkám v JAR. Majitel nebyl spokojen s mírou reprodukce, jak se však ukázalo, zvířata byla mladší jak 6 let a teprve se dostávala do reprodukčního věku. Nutno poznamenat, že žádné zvíře nemělo zkrácený žádný roh. Vzhledem ke kvalitě chovných zvířat, složení skupin a velikosti chovného zařízení, které může majiteli většina evropských chovů jen závidět, lze předpokládat, že chov má před sebou nadějnou budoucnost. Nabízí se otázka: Je správné chovat nosorožce za účelem „sklizně“ rohoviny? Jednoznačná odpověď se jen těžko najde. „Vedlejším produktem“ této aktivity bude menší nová populace kriticky ohroženého druhu. Stejně by měly dopadnout i plány australských ochránců, kteří mají za cíl sestavit menší skupinu (asi 80 nosorožců tuponosých) na vybrané lokalitě v Austrálii a vytvořit tak záložní populaci. V minulosti podobné aktivity zachránili volně žijící a intenzivně lovené populace lam nebo krokodýlů. Divoká zvířata nahradila odchovy z farem.

V otázce v názvu prezentace „Může Čína zachránit nosorožce?“ je třeba pozměnit a slovo Čína vyměnit za slovo Člověk. Nemáme žádné právo vyhubit byť jen jediný druh. V pokoře a úctě můžeme pouze hledět na druhy, jejichž historie je mnohonásobně delší než historie našeho druhu. Nosorožci k nim určitě patří. Sumaterský patří k evolučně nejstarším savců, jeho historie je stará 20 milionů let. Je na nás, aby pokračovala i v budoucnosti.

Zvířata v čínském zábavním průmyslu

DAVID GARDÁŠ

Svoboda zvířat

Zvířata sloužila pro zábavu čínského lidu již od dávné historie, kdy například první zmínky o organizovaných kohoutích zápasech sahají několik století před náš letopočet. Především v posledních dekadách však spolu s ekonomickým růstem a bohatnutím střední třídy narůstá i množství institucí, ve kterých zvířata plní roli zábavních instrumentů. To s sebou pochopitelně přináší i otázku jejich welfare. Čínské zoologické zahrady totiž na rozdíl od těch českých, potažmo evropských, nezřídka připomínají spíše skanzeny utrpení a lhostejnosti vůči osudu němých tváří. Na jedné straně za to může nekompetentnost a neprofesionalita ze strany zoo, na straně druhé jsou to pak neuctiví návštěvníci a jejich celková nátura. Další odlišností je fakt, že kvůli rostoucí poptávce a absenci dostatečných chovných programů velká část exponovaných zvířat pochází z volné přírody. Čínské zoologické zahrady jsou také mnohem více propojeny s cirkusovými představeními, které v tuzemsku vnímáme jako oddělenou a odlišnou záležitost. V rámci cirkusové drezury se mnohdy využívají velmi kruté a bolestivé metody výcviku, které se spolu s naprosto nedostatečnými prostory a celkově zanedbávanou péčí podepisují na fyzickém

i psychickém stavu zvířat. Institucí, která v posledních letech zažívá nevídaný boom, jsou vodní parky a akvária. Jen mezi lety 2014 a 2019 bylo uvedeno do provozu na 40 těchto zařízení a další tři desítky jsou ve výstavbě. Zatímco západní země viditelně ustupují od využívání kytovců v zábavním průmyslu, Čína je hnacím motorem jejich odlovu ve volné přírodě a následného komerčního využívání v zajetí. I ve světle těchto informací je tedy zjevné, že směr, jakým se bude vyvíjet vztah obyvatel Říše středu ke zvířatům a přírodě jako takové, bude mít značné dopady na ekosystémy daleko za jejími hranicemi.

Vztah Číňanů k živé přírodě

STANISLAV KOMÁREK

Katedra filosofie a dějin přírodních věd, PŘF UK

Čína na rozdíl od Evropy nikdy nechápala přírodní procesy jako bytostně odlišné od společenských, naopak hluboce prožívala jejich jednotu – čínský císař byl nejen vládcem Číňanů, ale i ryb v Žluté řece a ptáků na jezerech čínského jihu. Jeho „popisem práce“ bylo „udržování harmonie nebe a země“ a výskyt některých zvířat, ať už bájných nebo zrudných, mohl být velmi důležitým znamením, zda se tohoto úkolu zhošťuje dobře či zle, eventuálně, má-li činit pokání. „Kosmický“ pohled na svět jako celek ovšem dává vládcům nejen povinnost být „pastýři bytí“, ale také mandát obětovat lidi a tím spíše zvířata pro blaho celku. Utilitární vztah k lidem a zvířatům se v Číně v tisíciletí před křesťanským letopočtem v podstatě nelišil. Konfuciova „sázka na člověka“ udělala právě z lidí středobod uvažování a „lidskost“ (žen) se stává jedním z ústředních pojmů čínského myšlení. Tato „lidskost“ předpokládá nejen ohleduplné zacházení s lidmi a plnění povinností vůči nim, ale také „rozumnou správu přírodních zdrojů“. Bylo by ovšem mylné chápat Konfucia jako prvního ekologistu či ochránce zvířat – v jeho výrocích jsou doloženy jednak pasáže o tom, že sám z vlastní iniciativy používal cosi jako předpisy o způsobech lovu a hájení zvěře a ryb (asi ve stylu dnešních myslivců), na druhé straně je zdůrazněno, že se po požáru hřebčína ptal po osudech lidí, ne koní, a muži, kterému bylo líto ovcí k obřadním obětem, řekl, že on má rád ovce, Konfucius zase obřady. Stará čínská vzdělanost také zdůrazňovala, že rozdíly mezi lidmi a zvířaty jsou sice minimální, ale přesto formulovatelné a rozlišitelné. Nesoudíme-li z kánonických textů, ale z každodenní praxe, připomíná čínský způsob vztahování ke zvířatům v zásadě ten evropský, polární dualismus je však neobyčejně vyostřený k rafinovanostem na obě dvě strany. Obecně lze říci, že Čína a na ni navazující „satelitní“ kultury (japonská, korejská, vietnamská atd.) od nepaměti velmi intenzivně žijou přírodu (i rostliny, stromy, kameny, krajiny atd.) prožívá a jeví o ni velmi intenzivní zájem, což nemusí být daným bytostem vždy příjemné. Živá příroda jako předmět kontemplanace, obdivu, poezie, výtvarného umění, pěstění a tvarování by v rámci čínského kulturního okruhu vydala jako téma na tlustou knihu. Esteticko-kontemplanativní vztahování se zde nijak nevyklučuje s praktickým

a pestře se s ním proplétá. Čína má také neobyčejně silně vyvinutý smysl pro fyzis, přirozenost, zvířat, lidí, rostlin i jiných živých bytostí a umí ji neobyčejně dovedně využívat, či v některých případech z našeho ohledu zneužívat (využití a zneužití jsou jen hodnotící stránky pohledu na tutéž věc). Je to v posledku tatáž schopnost, která dokáže vykouzlit nádhernou bonsaj, čínskou zahradu, zdeformovanou dívčí nožku, závojnátku či japonského dlouhoocasého kohouta zcela obludného tvaru, rafinované techniky indoktrinace. Čínský vztah k zvířatům i lidem se vyznačuje z našeho hlediska jakousi zvláštní bezpředsudečností, nejlépe charakterizovanou starým čínským úslovím: „Když pochytili všechny křepelky, snědli i honičiho psa“. Jednou z forem její realizace je i neobyčejná šíře jídelního repertoáru jižních Číňanů a Vietnamců, kde je od psů přes housenky až po sumýše těžko najít živočicha, pro něhož by se nenašlo kuchyňské využití – kulinární nenechavost starých Římanů či jejich francouzských dědiců zde zcela bledne. Kdyby byl Číňan či někdo ze sousedních národů dotázán, nepochybně by odvětil, že zvířata a jiné živé bytosti, též i kameny, miluje: doma se jejich zvláště pěknými exempláři obklopuje a věnuje jim plnou péči. Čínští císařové od nepaměti zakládali zoologické zahrady, či lépe řečeno obory, neboť jejich plocha byla veliká a nebylo v nich ani výběhů, ani mříží – jednalo se o jakýsi „rajský“ obraz kosmu v malém, kam byla vypouštěna zvířata, poslaná císaři z dalekých provincií či zemí mimo Říši středu, nejznámější byla tzv. „Zahrada inteligence“, park letního paláce v Pekingu, kde vznikl např. i jelen milu jako stabilizovaný mezidruhový kříženec.

V každé čínské, vietnamské či jiné dálněvýchodní domácnosti je mnoho květin, bonsaje, akvária, klecoví ptáci atd., dálněvýchodní specialitou je navíc intenzivní zájem o hmyz a jeho chov, v Číně zejména cvrčků, v Japonsku i cikád a velkých brouků. Někdy bývá tvrzeno, že Čína s oblibou chová zejména zvířata, vyžadující jen malý prostor a snášející „úzké“ zajetí: cosi na tom bude, protože navzdory tomu, že se v Číně např. holubi běžně chovají, repertoár jejich plemen není zdaleka tak široký jako v Evropě a roli obdivovaných monstrozit tu nehrají rozmanití parukáři, voláči či pávici, ale nejbizarnější tvarové i barevné formy zlatých karásků, o nichž se Evropě ani nesní a jejichž každá výstava prezentuje samou hranici možností dosažitelných na živých bytostech selekcí – tyto abstrózní kreace pochopitelně z porcelánové vázy neutečou, ba i plavat jsou v ní sotva schopny. I kočky bývá v Číně často zvykem uvazovat, aby se neztratily. Ač bývá čínský vztah ke zvířatům často pranýřován jako kvintesence vší brutality, je skutečnost, podobně jako v Evropě, značně mnohotvárnější. Patří k ní stejně svědomité každodenní vynášení klecových ptáčků na sluníčko a čerstvý vzduch jako kanylace žlučníků medvědům sevřených ocelovými korbami za účelem získání žluči, známého lokálního léčiva (budiž zde připomenuta i klíčová role různých živočišných léčiv v tradičním čínském lékařství – krom medvědí žluči lze spatřit na trzích i sušené nezralé jelení parohy a preparáty z nich, sušené gekony, mloky, pavučiny, fosílie, tygří kosti a penisy, dřívě i nosorožčí rohy atd. – je pochopitelně těžko apodikticky říci, že se jedná o pouhý orientální nesmysl a pověru). Osud zvířat určených ke konzumu a transportovaných na trhy, ať už

domácích či divokých, je velmi tristní, naopak s těmi určenými k dalšímu chovu, třeba kuřaty či kachňaty, se zachází vybraně. Hojný prodej štěnat pekinézů a malý výskyt dospělců poukazuje asi k tomu, že když si s nimi majitelé dost vyhrají a ona dorostou do konzumní váhy, putují do kuchyně – zhruba podobný osud, jako před nedávnem třeba u kůzlat v našich zemích. Jihočínská, korejská a vietnamská obliba psů jakožto pokrmu působí v euroamerickém kulturním okruhu skandály a zděšení, obliba prasat, stejně inteligentních a komplexních, a jejich chov v neobyčejně stísněných podmínkách je však pro obě kultury shodný.

Luskouni, ilegální obchod a jejich využití v tradiční čínské medicíně

MARKÉTA SWIACKÁ

oddělení mezinárodní ochrany biodiverzity a CITES, ČIŽP

Luskouni (*Pholidota*) je skupina živočichů odlišná od všech ostatních řádů savců na světě díky svému jedinečnému pokryvu těla – keratinovým šupinám. Zároveň je obtížné luskouny monitorovat ve volné přírodě, a z toho důvodu o nich dodnes existuje jen málo informací a považují se za neprostudovanou skupinu zvířat. Jsou solitérní, noční, kromě *Phataginus tetradactyla*, který je jako jediný denní druh luskounů, žijící v nízkých hustotách a celkově skrytým způsobem života. Na světě existují čtyři druhy obývající Asii (*Manis javanica*, *Manis pentadactyla*, *Manis crassicaudata*, *Manis culionensis*) a čtyři druhy vyskytující se v Africe (*Phataginus tricuspis*, *Phataginus tetradactyla*, *Smutsia gigantea*, *Smutsia temminckii*). Nicméně populace luskounů jsou decimovány kvůli jejich využití jak v africké, tak i tradiční asijské medicíně, masu považovaném za delikatesu a obchodu s kůžemi a jinými deriváty. Odhaduje se, že od roku 2000 bylo více než jeden milion luskounů zabito a ilegálně převezeno na asijský trh, kde je poptávka po luskounech největší. Na základě konfiskací bylo tedy stanoveno, že se jedná vůbec o nejpašovanější skupinu savců na světě a čelí reálnému riziku vyhubení, neboť populace všech druhů luskounů klesají. Největším odběratelem luskounů je Čína, na jejímž území populace druhu *M. pentadactyla* poklesly od roku 1960 o více než 94 %. Poptávka se soustřeďuje zejména na prášek ze šupin, který se využívá v tradiční čínské medicíně mimo jiné na podporu laktace, krevní oběh, odvod hnisu, léčbu artritidy a jater, snižování otoků a revmatické problémy. I přestože dosud žádné vědecké výzkumy nepotvrdily tyto léčivé účinky luskouních šupin, legální obchod i nadále přetrvává u více než 200 farmaceutických firem a 700 nemocnic v Číně. Z důvodu rapidně klesajících populací asijských druhů luskounů se současný ilegální obchod zaměřuje na africké druhy, do jejichž obchodu jsou nejvíce zahrnuty dva africké státy: Kamerun a Nigérie. Navzdory umístění všech druhů luskounů do CITES přílohy I v roce 2016, a tak zákazu jejich komerčního obchodu, ilegální obchod s luskouny přetrvává a na základě doložených konfiskací i enormně každoročně roste. Navíc, se vzrůstajícím tlakem čínské komunity na africký kontinent lze

předpokládat, že tento trend přetrvá, a bude nutné ještě více zefektivnit celosvětové ochranné aktivity k tomu, abychom vůbec v budoucnosti zajistili přežití luskounů na světě.

Asie v Africe

ARTHUR F. SNIEGON

Česká koalice pro ochranu biodiverzity

Role čínských a jiných dálněovýchodních firem a jednotlivců v ilegálním obchodu s chráněnými druhy. Zkušenosti autora ze Střední Afriky a konkrétní případy z terénu z posledních několika let. Rovníková Afrika zažívá velký boom přítomnosti asijských společností při těžbě surovin a výstavbě infrastruktury. Příklady z Republiky Kongo dokládají zapojení do mnoha sfér – průmyslová těžba minerálů, selektivní těžba dřeva v tropickém deštném lese, velkoplošné odlesňování pro účely plantáží olejových palem, lokální i průmyslový rybolov v pobřežních vodách v Atlantiku, výstavba silnic, přehrad a dalších projektů. Mnohé z těchto legálních aktivit jsou již samy o sobě pro přírodu destruktivní, kromě toho však paralelně s nimi dochází k porušování zákonů jednotlivci či firmami samotnými a lze se tedy setkat se špatnými pracovními podmínkami místních zaměstnanců z těžebního průmyslu, což sebou přináší problémy s kolaterálními škodami – zvýšený lov zvěře na maso pro pracovníky. Rybolov je mnohde prováděn v zakázaných zónách (národní park, blízkost vrtných plošin v šelfu) a jsou zabíjeny i chráněné druhy mořských želv či žraloků. Při těžbě zlata se využívají i chemikálie jako rtuť, se kterou není nakládáno podle předpisů a dostává se do oběhu mezi konžské pracovníky a jejich rodiny. Asijsští zaměstnanci dřevařských firem facilitují pytláctví ve svých koncesích nebo jsou do něj přímo zapojeni. Několik prezentovaných příkladů dokazuje preferenci konžských i kamerunských řezbářů do slonoviny ve výrobě předmětů, které jsou primárně určeny pro dálněovýchodní klientelu – jídelní hůlky, pečtidla, sošky Buddhů. Prezentace ukazuje zapojení čínských občanů v Kongu do obchodu se slonovinou i s luskouními šupinami a napojení těchto skupin na korupční prostřední místního soudnictví a represivních složek.

Budoucnost přírody v čínských rukou

STANISLAV LHOTA

ZOO Ústí nad Labem

Je překvapivé, jak významným podílem se čínská etnická menšina účastní ochranných aktivit v zemích jihovýchodní Asie, jako je Malajsie nebo Singapur. Číňané mají oproti Malajcům a jiným asijským etnikům o přírodu hlubší zájem. Tráví v přírodě více času, zapojují se do občanských aktivit za její ochranu, ale na druhé straně také mnohem častěji chovají různá okrasná

a exotická zvířata ve svých domovech a mnohem více také využívají divoká zvířata jako zdroj potravy a léčiv. V samotné Číně se pak tyto tradiční postoje k přírodě setkávají s novodobým fenoménem socialistického státního zřízení, které v době moderních technologií umožňuje nebývale vysokou kontrolu vládních úřadů nad chováním občanů. Díky autoritářskému politickému systému a díky fenoménu stěhování obyvatel do měst se v Číně podařilo do značné míry omezit problém pytláctví a dochází i k pomalé obnově některých biotopů. Příroda, která byla v minulých desetiletích hospodářského rozvoje bezohledně ničena, se tak do Číny pomalu vrací. Současně však roste míra spotřeby přírodních zdrojů bohatnoucí čínskou společností, která díky neoimperialistické zahraniční politice Číny zatěžuje především přírodu jiných asijských a afrických zemí. Manifestací tohoto vývoje je největší, ale i nejničivější rozvojový projekt v historii lidstva, nazvaný OBOR (One Belt, One Road). Na druhé straně se však díky této expanzivní politice Čína do jisté míry otevírá západním vlivům. Zatímco enviromentální aktivismus v samotné Číně není nijak podporován, na mezinárodní aktivistické hnutí Čínská vláda v zájmu podpory svých hospodářských zájmů reagovat musí.

Čínská stopa v Indonésii

TOMÁŠ OUHEL

PřF UP, ZOO Liberec

Ve více než čtvrtmiliardové populaci Indonésie žije jen malé procento etnických Číňanů, kteří ovšem hrají důležitou roli v mnoha obchodech, a to i co se týká obchodu se zvířaty a jejich částmi. Čínskou populaci provází v historii Indonésie různé druhy diskriminace, které dokonce v devadesátých letech 20. století vedlo až k etnickým masakrům. Indonésie sytí mezinárodní Čínskou poptávku po mnoha produktech tradiční medicíny, ať už to jsou šupiny luskounů, žraločí ploutve, nebo třeba náramky ze želvoviny. Právě želvovina je komodita, kterou se snaží skupina ochranářů sdružená kolem ZOO Liberec eliminovat z černého trhu. V letech 2016 a 2018 se podařilo této skupině pochyťat na Sumatře a Borneu několik skupin pytláků a pašeráků želvích vajec a ti se dostali po úspěšně dotaženém soudu do vězení. Tyto akce ocenila široká ochránářská a vědecké veřejnost, a dokonce i zastupitelský úřad České republiky v Jakartě, který udělil účastníkům zásahů medaile ministerstva zahraničí ČR. Na konci roku 2018 se tato skupina ochranářů rozrostla o Pavla Zoubka a Bayu Sandiho s jejichž pomocí se podařilo rozkrýt komplikovanou chobotnici trhu se želvovinou na ostrově Derawan na Borneu. Bylo zabaveno a zlikvidováno více než 6 000 náramků, 3 000 prstýnků a více než 1 200 šupin z kriticky ohrožených karet pravých a ty stejně jako náramky a prsteny skončily v plamenech, a tak se podařilo trh zavřít. V Indonésii se ovšem nachází mnoho dalších trhů se želvovinou, a tak skupina v roce 2020 startuje tříletý projekt „ŠUPINA“, který by měl zamezit obchodování se želvovinou.

Fotky ze semináře

Název: **Zaostřeno na Čínu**

Sborník ze semináře pořádaného vědeckým orgánem CITES
ve dnech 19. a 20.6. 2019 v Bohuslavicích u Telče

Editor: Ing. Silvie Ucová

Kontakt: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR
Oddělení mezinárodní spolupráce
Kaplanova 1931/1
148 00 Praha 11 – Chodov
email:cites@nature.cz

Fotografie: Jana Hrdá (fotky ze semináře)

Vydala AOPK ČR v roce 2019 pouze v elektronické formě,
volně ke stažení na www.nature.cz.